

1.8.2019

EOAK/4440/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LASTA KOHDELTIIIN SIJAISHUOLLOSSA ALISTAVASTI – HUOMAUTUS KUNNALLE JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄLLE

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Loikalan kartanon menettelyä sijaishuoltonsa järjestämisessä. Kantelija kertoi, että häneen on kohdistettu useita rajoitustoimenpiteitä, huoneeseen sulkemisia (eristäminen), henkilöntarkastuksia siten, että hän on joutunut riisuutumaan alasti, henkilönkatsastuksia, lomien menettämistä ja epäasiallista kohtelua.

Kirjoituksen tultua vireille kantelijaan oltiin puhelimitse yhteydessä.

Valkeakosken sosiaali- ja perhepalveluille lähetettiin pyyntö keskustella kantelukirjoituksen tehneen lapsen kanssa. Kantelija eristettiin 20.9.2018 karkumatkan johdosta. Kantelijaa oli ohjattu hänen ottaessaan yhteyttä oikeusasiamiehen kansliaan keskustelemaan oman sosiaalityöntekijänsä kanssa. Kantelukirjoituksen johdosta ja kantelijan eristämisen johdosta oikeusasiamiehen kansliasta oltiin yhteydessä puhelimitse kantelijan omaan sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijältä pyydettiin, että hän tapaisi pikaisesti kantelijaa Loikalan kartanossa. Sosiaalityöntekijälle korostettiin kantelijan pyytäneen apua ja hänen tapaamisensa ja hänen kanssaan keskustelun merkitystä kantelukirjoituksen ja Loikalan olosuhteitten selvittämiseksi.

Kantelijan sosiaalityöntekijä tapasi kantelijaa kuitenkin vasta 9.10.2018 Valkeakoskella. Tapaaamista ja keskustelua ei toteutettu Loikalan kartanossa. Tämän takia Valkeakosken sosiaali- ja perhepalveluille lähetettiin lisäselvityspyyntö koskien sosiaalityöntekijän menettelyä.

2 SELVITYS

Valkeakosken sosiaali- ja perhepalvelut antoi selvityksen. Selvitykseen oli liitetty lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän selvitykset sekä Loikalan kartanon selvitys. Valkeakosken sosiaali- ja perhepalvelut toimitti lisäksi kantelijaa koskevia lastensuojelun asiakasmerkintöjä.

Loikalan kartanoon tehtiin ennalta ilmoittamaton tarkastus kantelukirjoituksen vireille tulon jälkeen. Tarkastuksella keskusteltiin myös kantelijan kanssa. Tässä yhteydessä kantelija antoi selvityksiin vastineensa.

3 RATKAISU

3.1 Sijaishuollon valvonnasta yleisesti

Lastensuojelulain 49 §:n 2 momentin mukaan lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee 50 §:n mukaan kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen.

Lastensuojelulain 24 §:n 1 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista. Lain 29 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti. Lain 53 §:n 1 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. Saman pykälän 2 momentin mukaan lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

Lastensuojelulain 79 §:n 1 momentin mukaan lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu tämän lain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on 16 b §:n mukaisesti järjestettävä.

Lapsella on sijaishuollon aikana oikeus saada sijaishuoltopaikassa hänen tarpeidensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa. Sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on sijaishuoltopaikkaa valitessaan ja sijaishuoltoa järjestettäessä kiinnitettävä erityistä huomiota huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseen eli siihen, että sijaishuoltopaikassa järjestettävät palvelut, kasvatus ja huolenpito vastaavat niihin ongelmiin ja lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat olleet huostaanoton perusteena. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa on arvioitava myös lapsen etua ja erityisesti yksilöllisesti sitä, mitkä ovat lapsen huostaanoton tarpeesta johtuvat fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet.

Lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on arvioitava koko lapsen sijoituksen ajan sitä, vastaako lapselle annettu sijaishuoltopaikka lapsen tarpeisiin. Sijoituksen aikana lapsen sijaishuollon valvonnasta ja sijaishuoltopaikan järjestämisen hoidon ja huolenpidon laadun seuraamisesta vastaa käytännössä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä valvoo siten sijaishuollon tosiasiallista järjestämistä. Erityisesti hänen on valvottava lapseen kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä sijaishuoltopaikan kasvatusmenetelmiä ja käytäntöjä.

Sijaishuoltopaikan valvonnan tulee olla jatkuvaa riippumatta siitä, onko sijaishuoltopaikan osalta ilmennyt aiheutta erityiseen huoleen. Sosiaalityöntekijän on varmistettava, että lasta kohdellaan asianmukaisesti siten, kun lainsäädäntö edellyttää. Tässä tarkoituksessa lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti.

Lapselle on lastensuojelulain 53 §:n mukaan järjestettävä mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijäänsä muiden läsnä olematta ja keskustella itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista hänen kanssaan.

Lapsen henkilökohtainen tapaaminen ja hänen kuulemisensa sekä muu sosiaalityöntekijän ja lapsen keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuva havainnointi ovat välttämätön osa lapsen kohtelun asianmukaista valvontaa. Riittävää ei ole, että sosiaalityöntekijä antaa lapselle omat yhteystietonsa. Tapaamisten järjestämistä ei voi jättää yksinomaan lapsen yhteydenottojen varaan, vaan sosiaalityöntekijän on oltava asiassa oma-aloitteinen.

Sosiaalityöntekijän on henkilökohtaisissa keskusteluissa ja muutoin edistettävä sijoitetun lapsen tiedollisten oikeuksien toteutumista. Lapselle on annettava tietoa palvelujärjestelmästä ja muista

hänelle tärkeistä seikoista ja hänelle on kerrottava hänen oikeuksistaan sekä viranomaisille kuuluvista velvollisuuksista sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset ja muut seikat, joilla on merkitystä häntä koskevassa asiassa. Tämä viranomaiselle kuuluva informointi- ja tietojenanto-velvollisuus on toteutettava tavalla, jonka lapsi ymmärtää.

Lastensuojelulaissa on korostettu lapsen mielipiteen selvittämistä ja hänen etunsa huomioidusta. Tiedollisten oikeuksien edistäminen edellyttää sitä, että lapselle annetaan tietoa esimerkiksi lain mukaisista menettelytavoista ja käytännöistä ja sitä, millä tavoin lapsen oikeus hyvään kohteluun ja oikeusturvaan voidaan turvata. Sosiaalityöntekijän tulee tarvittaessa ohjata lasta erimielisyystilanteissa valittamaan päätöksistä, kertoa kantelumahdollisuuksista ja tarvittaessa ohjata lapsi riittävän oikeusavun piiriin.

Mikäli sosiaalityöntekijä ei tapaa lasta kahden kesken riittävän usein ja ole häneen yhteydessä henkilökohtaisesti muutoinkin, on mahdollista, että sosiaalityöntekijä ei saa riittävästi tietoa lapsen olosuhteista sijaishoitopaikassa. Riittävää valvontaa ei ole se, että sosiaalityöntekijä arvioi ja valvoo järjestettävän sijaishuollon laatua ja lapsen olosuhteita sijaishuoltopaikassa sekä hänen kohteluun yksinomaan tai pääasiassa laitoksessa laadittujen kuukausiraporttien perusteella tai olemalla yhteydessä ainoastaan sijaishuoltopaikkaan.

Sosiaalityöntekijän tulee pyrkiä osallistamaan lasta hänen omissa asioissaan. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevansa kuulluksi ja kuunnelluksi. Lapsen tulee voida uskaltaa esittää omia mielipiteitään myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon järjestäjää tai sen toteuttajaa arvostelevia tai moittivia. Mikäli lapsi tuo esiin sijaishuoltoonsa liittyviä epäkohtia, sosiaalityöntekijän tulee selvittää ne välittömästi lapsen ja sijaishuoltopaikan kanssa.

3.1.1 Kantelijan sijaishuollon ja rajoitustoimenpiteiden valvonta

Valkeakosken kaupungin sosiaali- ja perhepalveluiden sosiaalityöntekijä antoi kantelijan kirjoituksen johdosta selvityksen. Selvityksestä ilmenee, että kantelija on sijoitettu Loikalan kartanoon - - -.

Selvityksessä on todettu, että ”*Loikalan kartanon selvityksen* mukaan kantelijan kuvaamia epäkohtia ei ole.” Edelleen sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan ”olen käynyt henkilökohtaisesti tutustumassa Loikalan kartanoon kantelijan edellisen asiakassuunnitelmanneuvottelun yhteydessä 13.8.2018. Kyse ei ollut tarkastuskäynnistä, mutta en *vierailuni aikana havainnut puutteita* laitoksen käytännöissä.”

Edelleen selvityksen mukaan ”kantelijan kantelun tultua lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tietoon, sovin nuoren henkilökohtaisen tapaamisen Valkeakoskelle 9.10.2018. Tämän lisäksi olen keskustellut nuoren kanssa puhelimitse 24.9.2018, 25.9.2018 ja 1.10.2018.” Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan tarkoituksena oli, että hän keskustelee kantelijan kanssa ensin puhelimitse ja päättää sen jälkeen kantelijan toiveen mukaisesti siitä, onko henkilökohtainen tapaaminen tarpeellinen, koska tapaaminen merkitsee kantelijalle pitkää matkustamista.”

Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä tapasi kantelijaa siis vasta 8.10.2018 Valkeakoskella. Selvityksen mukaan kantelija kertoi tällöin sosiaalityöntekijälle, että ”aina kotilomalta palatessa tai vierailijan poistuttua Loikalasta nuori riisutetaan ja tarkastetaan. Kantelija kertoi sosiaalityöntekijälle myös, että ”Loikalassa nuoret eivät saa ulkoilla yksin edes silloin, kun rajoituspäätöstä ei ole voimassa. Kerrottu, että Loikalan vastineessa ja Loikalan ohjaajien kanssa käydyissä puhelinkeskusteluissa on todettu, että nuoren on ilmoitettava ohjaajalle ulosmenostaan, mutta että ulosmeno on tämän jälkeen sallittua. Kantelija totesi, että asia ei ole näin, vaan ulosmeno yksin on aina kielletty.”

Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä puhui tämän jälkeen kantelijan saat-tajina olleiden Loikalan ohjaajien kanssa. Selvityksen mukaan ”ohjaajat vahvistivat kantelijan kertoman siitä, että nuoret eivät ulkoile yksin paitsi silloin, kun ovat esimerkiksi viemässä roskaa.”

Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä oli ollut myös yhteydessä Loikalan johtajaan Heidi Rauhaan, joka oli kertonut, että ”Loikalassa toimitaan asiassa voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti ja että on tarpeellista valvoa nuorten ulkoilua”. Rauha kertoi, että ”nuoret saavat ulkoilla yksin saavutettuaan riittävän luottamuksen.”

Sosiaalityöntekijä toteaa tämän jälkeen johtopäätöksensä, että ”saamani selvityksen mukaan nuorelle Loikalassa suoritettujen henkilötarkastukset on suoritettu tilanteissa, joissa on ollut perusteltua syytä olettaa, että nuorella saattaisi olla mukanaan kiellettyjä esineitä tai aineita. Rajoitustoimille on siis aina ollut perusteltu syy ja niihin liittyvät rajoituspäätökset on dokumentoitu lain vaatimalla tavalla.”

Edelleen selvityksessä todetaan, että ”lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tai Valkeakosken sosiaali- ja perhepalveluilla ei ole kantelijan kanssa käytyjen keskustelujen ja Loikalasta saatujen selvitysten perusteella syytä uskoa, että Loikalan kartanossa olisi toimittu kantelussa mainitulla tavalla henkilötarkastuksiin tai eho-jaksojen järjestämiseen liittyen. Sen sijaan jää epäselväksi, miten Loikalassa toimitaan nuorten ulkoilujen osalta.”

Saadun selvityksen mukaan kantelija eristettiin 20.9.2018 karkumatkansa johdosta. Kantelija halusi tavata tai ainakin keskustella eristyksen aikana sosiaalityöntekijänsä kanssa. Loikalan kartanon asiakirjojen mukaan 20.9.2018 ”sosiaalityöntekijän kanssa puhuttu ja kerrottu pojan tämän päivän kuulumiset. Välitetty hänelle myös pojan soittopyyntö ja sosiaalityöntekijä luvannut soittaa maanantaina.”

Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä tapasi kantelijaa vasta 9.10.2018 Valkeakoskella. Tapaa-mista ja keskustelua ei siis toteutettu laitoksessa. Sosiaalityöntekijä ei myöskään kantelijan pyynnöstä ja oikeusasiamiehen kansliasta esitetystä pyynnöstä huolimatta ottanut välittömästi puhelimitse yhteyttä kantelijaan 20.9.2018. Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan kantelijan kanssa keskusteltiin puhelimitse 24.9., 25.9. ja 1.10.2018. Tämän takia Valkeakosken sosiaali-palveluilta ja sosiaalityöntekijältä pyydettiin selvitystä myös siitä, miksi kantelijaa ei tavattu eris-tyksen aikana tai vastattu välittömästi hänen soittopyyntöihinsä.

Valkeakosken kaupungin sosiaalipalvelujen selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä keskusteli heti kantelijan eristyksen alettua 20.9.2018 sekä Loikalan ohjaajien että kantelijan huoltajan kanssa kantelijan tilanteesta ja hänen voinnistaan. Selvityksessä on todettu, että ”Loikalasta välitettiin kantelijan soittopyyntö ja kerrottiin, että kantelija oli edelleen tokkuraisen oloinen, eikä kyennyt aivan normaaliin keskusteluun. Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä päätyi yhteisym-märyksessä kantelijan huoltajan kanssa siihen, että on kantelijan edun mukaista, että kuulemi-nen tapahtuu vasta maanantaina, jolloin kantelija kykenee paremmin keskustelemaan ja arvioi-maan sitä, mitä haluaa sosiaalityöntekijälle kertoa.”

Valkeakosken sosiaalipalvelujen selvityksen mukaan ”keskustelujen (kantelijan kanssa) poh-jalta kävi ilmeiseksi, että kantelija on tehnyt muistutuksen toisessa lastenkodissa sattuneen, laajasti uutisoidun tapauksen innoittamana. Kantelija ei vaikuttanut sosiaalityöntekijän kanssa käytyjen puhelinkeskustelujen aikana olevan kiinnostunut keskustelemaan muistutuksessa mai-nitsemistaan asioista, vaan vaikutti etsivän erilaisia mahdollisuuksia saada siirto eri laitokseen, jossa oleskelu olisi vapaampaa. Näin ollen sosiaalityöntekijä ei arvioinut lapsen tilannetta sel-laiseksi, että se vaatisi välitöntä lapsen tapaamista.”

Selvityksessä on vielä todettu, että ”sosiaalityöntekijä tapasi kantelijan eristyksen jälkeen 9.10.2018 Valkeakoskella, koska Loikalassa oli käyty vajaat kaksi kuukautta aikaisemmin. Mikäli tapaaminen olisi järjestetty laitoksessa, olisi tapaamiseen kulunut matkoineen 6–7 tuntia, eli käytännössä koko työpäivä. Tapaaminen laitoksessa toimistomme sijaan ei käsityksemme mukaan olisi tuonut sellaista lisäarvoa, joka riittäisi perustelevaan sen, että useita muita asiakastapaamisia olisi jouduttu perumaan laitospöytäkirjojen vuoksi.”

Selvityksessä on vielä todettu, että ”Loikalan kartano on tehnyt ratkaisun (marraskuussa 2018), että kantelija ei voi enää jäädä Loikalaan.”

Valkeakosken sosiaalipalvelut liitti selvitykseensä Loikalan kartanon selvityksen. Loikalan kartanon johtajan Heidi Rauhan selvityksen mukaan ”laitos ei ole yleisten palvelujen ja kulkuneuvojen reittien varrella, mistä syystä liikkumiset lähiympäristöön ja asioiden hoitoon tapahtuvat ohjaajien kanssa ensisijaisesti autokyydein. Itsenäiset lenkkeilyt, kävelyt maastossa tai kalastus lähirannoilla ovat mahdollisia sovitusti. Loikalan kartanon alueella nuorten liikkuminen on turvallisuussyistä valvottua, koska alue on aktiviteettejä korostava, ei laitospöytäkirjojen, sijaitsee joen rannalla ja erilaisiin toimintoihin tarkoitettuja lukitsemattomia rakennuksia ja tiloja on paljon.” Edelleen selvityksen mukaan lastensuojelulaki velvoittaa laitosta jo turvallisuussyistä valvomaan asiakkaiden liikkumista ja toimintaa alueella.” Selvityksessä todetaan, että ”Loikalan käytäntöihin ei millään tavoin kuulu kantelussa kuvattu toimintatapa asiakkaan riisuttamisesta, hyppyyttämisestä alastomana tai muustakaan simputtamisesta. Loikalassa henkilökatsastus toteutetaan yhteistyössä nuoren kanssa siten, että nuorta pyydetään riisumaan vaatekappale kerrallaan tarkastamista varten ja samassa järjestyksessä hän saa tilalle puhtaan vaatteen.” Huoneeseen sulkemisen osalta selvityksessä on todettu, että ”nuori voidaan ohjata huoneeseensa tilanteissa, jossa asioiden järjestäminen tai yleinen tilanne sitä vaatii. Näissäkin tilanteissa hänelle kerrotaan, miksi niin toimitaan (lepäämään, odottamaan asiansa hoitamisen vuoroa, rauhoittumaan, raportin ajaksi, tms.)”. Heidi Rauha toteaa selvityksensä lopuksi, että ”Loikalan kartanon vastuuhenkilönä kiistan kantelijan kantelun perusteet, mutta ymmärrän, että ikävät tuntemukset laitoksen tiukkarajaisuudesta ovat aitoja ja lukuisten laitospöytäkirjojen jälkeen oikeutettuja.”

3.1.2 Kantelijan vastine

Kantelija antoi kirjallisen vastineensa Loikalan kartanoon tehdyllä tarkastuksella. Kantelija oli tarkastushetkellä sijoitettu Loikalan kartanon Banzai-yksikön tehopyydyyn, ykköshuoneeseen, jossa hänen liikkumistaan ja sosiaalisia suhteita oli kantelijalta saadun tiedon mukaan ja tarkastuksella tehtyjen havaintojen perusteella, voimakkaasti rajattu. Vastineen mukaan kantelija ei ole päässyt yksin ulos, laitoksessa ei voi tehdä mitään, ”toiminnan täyteisiä päiviä” ei ole, kuten Loikalan vastineessa on annettu ymmärtää. Riisuttaminen tapahtuu niin, ettei uusia vaatteita saa tilalle ennen kuin omat on riisuttu. Päihdetyötä ei järjestetä.

3.1.3 Arvioni

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Oikeusasiamiehen tulee perustuslain 109 §:n mukaan valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Lapselle on perustuslain 19 §:n ja lastensuojelulain säännösten mukaisella tavalla turvattu oikeus välttämättömään huolenpitoon tarpeittensa edellyttämässä laajuudessa siten, kuin lastensuojelulaissa on erikseen säädetty.

Keskeisenä lapsen perusoikeutena on perustuslain 6 §:n 3 momentin mukainen oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisena yksilönä ja oikeus saada vaikuttaa kehitystään vastaavalla tavalla itseään koskeviin asioihin. Lapsen tasa-arvoinen kohtelu sisältää lapsen oikeuden, tai itse asiassa viranomaisen velvollisuuden, lapsen positiiviseen erityiskohteluun.

Perustuslain 7 §:ssä säädetty jokaiselle oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Säännöksen 2 momentin mukaan ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Säännöksen 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Perustuslain 7 §:n 2 momentti kieltää ihmisarvon vastaisen ja halventavan kohtelun. Säännös edellyttää, että myös laillisen vapaudenriiston kohteeksi joutunutta henkilöä on kohdeltava inhimillisesti.

Perustuslain 10 §:ssä on säädetty yksityiselämän suojasta. Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Säännös oikeuttaa jokaisen päättämään vapaasti suhteistaan muihin ihmisiin. Säännös siis turvaa yksilön itsemääräämisoikeuden toteutumista.

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiesään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.

Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.

Sopimuksen 19 artiklan mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.

Sopimuksen 20 artiklan mukaan lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 37 artikla koskee erityisesti lapsiin kohdistuvaa vapaudenriistoa. Artiklan a kohdan mukaan sopimusvaltiot takaavat, että lasta ei kiduteta eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Artiklan b kohdan mukaan lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Artiklan c kohdan mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 25 artikla edellyttää mm. sijaishuollossa olevien lasten hoidon ja olosuhteiden valvontaa. Sen mukaan sopimusvaltiot tunnustavat lapselle, jonka toimivaltaiset

viranomaiset ovat sijoittaneet hänen huoltonsa järjestämiseksi, hänen suojelemisekseen tai hänen ruumiillisen ja henkisen terveytensä hoitoa varten, oikeuden hänelle annetun hoidon ja hänen sijoitukseensa liittyvien muiden olosuhteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.

Sijaishuollon valvonnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen, käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin ja siihen millä tavoin lapsen etu sijaishuoltopaikassa toteutuu.

Sijoittajakunnan on varmistuttava lasta sijoitettaessa (etukäteisvalvonta) sekä erityisesti sijoituksen aikana siitä, että sijaishuoltopaikka vastaa niihin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, joiden perusteella hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on varmistua siitä, että sijaishuoltopaikka vastaa koko sijoituksen ajan lapsen etua siten kuin lastensuojelulain 50 §:ssä on säädetty. Tämä edellyttää aina vastuussa olevan työntekijän säännöllisesti tekemiä, henkilökohtaisia käyntejä sijaishuoltopaikassa.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava lapsen huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoituksen aikana, onko sijoituksen jatkaminen hänen sijaishuoltopaikassaan lapsen edun mukaista. Tähän arviointiin vaikuttaa myös se, mitä lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan on sijaishuollon tarkoituksesta, sen tavoitteista sekä lapsen tarvitseman erityisen tuen ja avun järjestämisestä erikseen kirjattu.

Sijoitettuna olevan lapsen hoidon asianmukaisen järjestämisen kannalta on välttämätöntä, että valvonnasta vastaavat tahot saavat tiedon lapsen hoitoon ja huolenpitoon vaikuttavista puutteista tai epäkohdista.

Keskustelu kahden kesken sijoitetun lapsen kanssa ja häntä koskeviin asiakirjoihin ja rajoitustoimenpiteisiin tutustuminen ja niiden arviointi ovat oleellinen osa valvontaa. Rajoitustoimenpiteiden valvonta ei voi rajoittua pelkästään päätösmerkintöihin vaan sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida myös päätöksiin liittyviä kirjausmerkintöjä sekä lapsesta laadittuja laitoksen päivittäismerkintöjä.

Korostan tässä yhteydessä, että mikäli lapsi kertoo sosiaalityöntekijälle epäkohdista tai huonosta kohtelusta laitoksessa, on sosiaalityöntekijän välittömästi ryhdyttävä selvittävään asiaan. Totean vielä, että rajoitustoimenpiteiden valvonta ei voi perustua siihen, että sosiaalityöntekijä keskustelee pelkästään laitoksen työntekijöiden kanssa rajoitustoimenpiteistä, niiden perusteista tai siitä minkä takia rajoitustoimenpiteisiin on ryhdytty.

Saamastani selvityksestä ei ilmene, millä tavoin Valkeakosken sosiaalipalvelut sijaishuollosta vastuussa olevana kuntana ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on valvonut kantelijalle tehtyjä rajoituspäätöksiä. Selvityksestä ei ilmene millä tavoin päätösasiakirjoihin on tutustuttu ja millä tavoin Loikalan kartanon kasvatuskulttuuria ja sijoitettujen lasten ja erityisesti kantelijan olosuhteita on arvioitu. Sen sijaan sosiaalityöntekijän selvityksestä ilmenee, että sosiaalityöntekijä on tyytynyt valvontaa suorittaessaan lähinnä vain keskustelemaan Loikalan kartanon ja sen työntekijöiden kanssa sekä keskustellut myös kantelijan kanssa ja arvioinut näiden keskustelujen pohjalta rajoitustoimenpiteiden ja käytäntöjen lainmukaisuutta ja oikeellisuutta.

Valkeakosken sosiaalipalvelut sekä sen sosiaalityöntekijä on saanut tiedon kantelijan kokemista epäkohdista viimeistään silloin, kun Valkeakosken sosiaalipalveluihin on lähetetty kantelua koskeva selvityspyyntö. Sosiaalityöntekijän selvityksestä ilmenee vielä, että kantelija on kertonut sosiaalityöntekijälleen Loikalan kartanon lainvastaisista menettelyistä ja huonosta kohtelustaan Loikalan kartanossa.

Sosiaalityöntekijä on selvityksessään todennut, ettei hän ole havainnut puutteita laitoksen käytännöissä. Tämä havainnointi ja johtopäätös näyttää selvitysten mukaan perustuneen yhteen asiakassuunnitelmaneuvoittelutilaisuuteen Loikalassa elokuussa 2018, kantelijan kanssa käytyihin puhelinkeskusteluihin ja tapaamiseen Valkeakoskella sekä laitoksen työntekijöiden kanssa käytyihin [puhelin]keskusteluihin.

Totean, että Valkeakosken sosiaalitoimi on ollut vastuussa kantelijan sijaishuollon järjestämisestä Loikalan kartanossa. Kun kantelija on kantelussaan ylimmälle laillisuusvalvojalle kertonut useista vakavista epäkohdista kohtelussaan ja rajoitustoimenpiteiden käytössä, olisi Valkeakosken sosiaalitoimen ja vastuussa olleen sosiaalityöntekijän tullut perusteellisesti selvittää sille esiintuodut puutteet sijaishuollon järjestämisessä. Näin siksi, että kantelija on haavoittuvassa asemassa oleva lapsi, jolla on oikeus erityiseen suojeluun. Tämän takia pidän Valkeakosken sosiaalitoimen laiminlyöntejä erittäin vakavina ja kantelijan oikeusturvaa vaarantavina.

Korostan, että sijoitetun lapsen kertomaan on suhtauduttava vakavasti ja lapsen kokemaan epäoikeudenmukaiseen ja mahdolliseen lainvastaiseen kohteluun on viranomaisten välittömästi puututtava sellaisin riittävin keinoin, joissa on asianmukaisesti huomioitu myös lapsen mielipide ja käsitykset. Selvittäminen on tehtävä aina lapsen edun mukaisella ja sen huomioivalla tavalla.

Totean vielä seuraavan.

Loikalan kartanoon tehtiin ennalta ilmoittamaton tarkastus kanteluasian vireilletulon jälkeen. Tarkastuksella keskusteltiin lähes kaikkien Loikalaan tällöin sijoitettujen lasten kanssa, myös kantelijan kanssa. Lasten kertomat Loikalan käytännöistä ja sijoitettujen lasten kohtelusta vastasivat kantelijan kantelussa esittämää.

Tarkastuksesta laadittiin pöytäkirja (EOAK/5377/2018). Pöytäkirja on sittemmin toukokuussa 2019 toimitettu myös Valkeakosken sosiaalipalveluille.

Tarkastushavaintojen perusteella Loikalan kartanossa vallitsi lasten voimakkaaseen rajoittamiseen perustuva kasvatuskulttuuri. Pöytäkirjassa on todettu, että laitoksen säännöillä rajoitetaan lainvastaisesti mm. lasten liikkumisvapautta, sosiaalista elämää ja itsemääräämisoikeutta. Pöytäkirjassa todettiin vielä, että Loikalan kartanon jotkut säännöt olivat mielivaltaisia ja lapsia alistavia tai niillä selvästi puututtiin sijoitetun lapsen perusoikeuksiin. Tällaisia lainvastaisia menettelyjä olivat ainakin sijoitettujen lasten riisuttaminen, koputusmenettely, lasten sosiaalisten suhteiden katkaiseminen eri tavoin, lainvastaiset eristämiset ja esimerkiksi jatkuvan kameravalvonnan alaisuudessa oleminen.

Totean, että kantelija on kertonut kantelukirjoituksessaan ja myös sosiaalityöntekijälleen osasta näistä lainvastaisista ja alistavista menettelyistä. Tästä huolimatta sosiaalityöntekijä ei ole ryhtynyt selvittämään asiaa siten kuin lastensuojelulaissa edellytetään.

Kantelukirjoituksen johdosta pyydettiin Loikalan kartanosta kantelijan eristämisestä valvontauha. Tämän lisäksi pyydettiin Loikalan kartanosta eristämistä koskevat asiakirjamerkinnot. Pöytäkirjassa todettiin kantelijan eristämisen osalta, ettei hänen käyttäytymiseensä eristämislanteessa näyttänyt liittyvän häneen itseensä tai muihin kohdistuvaa vaaraa tai välitöntä vaaraa siitä, että hän itse joutuisi käyttäytymisensä vuoksi muiden lasten väkivallan kohteeksi. Tallenteesta eikä eristämisen seurantamerkinnoista voitu havaita sellaista erityistä perusteltua syytä, jonka vuoksi eristäminen olisi ollut kantelijan hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Tallenteen ja eristämistä koskevien merkintöjen perusteella ei myöskään vaikuttanut siltä, että kyseessä olisi ollut sellainen äärimmäinen tilanne, jossa eristäminen olisi ollut välttämätöntä sen vuoksi, että muut käytettävissä olevat lapsen vapautta vähemmän rajoittavat keinot

eivät olisi olleet riittäviä. Kantelijaa koskevien eristämisseurantamerkintöjen perusteella näytti pikemminkin siltä, että perusteet eristämiseksi olivat lakanneet hyvin pian eristämisen alkamisen jälkeen. Tarkastuspöytäkirjassa todettiin, että videotallenteen ja eristämistä koskevien merkintöjen perusteella laissa säädetyt edellytykset eristämiseksi tai ainakaan sen jatkamiselle eivät olleet täyttyneet.

Valkeakosken sosiaali- ja perhepalvelut on minulle antamassaan selvityksessä ilmoittanut, että yhtenä syynä siihen, ettei sosiaalityöntekijä hänelle esitetystä pyynnöstä huolimatta tavannut kantelijaa ja keskustellut hänen kanssaan kahden kesken Loikalan kartanossa oli ollut se, että tapaamisen järjestelyt olisivat merkinneet koko päivän työajan käyttöä tähän tarkoitukseen. Valkeakosken sosiaali- ja perhepalvelut totesi lisäksi selvityksessään, ettei tapaaminen laitoksessa olisi tuonut ”asian selvittämiseksi lisäarvoa”. Selvityksessä on tältä osin viitattu siihen, että Loikalan kartanossa oli käyty kaksi kuukautta aikaisemmin eli elokuussa 2018.

Käsitykseni mukaan, mikäli kantelijan sosiaalityöntekijä olisi arvioinut eristämisen seurantamerkintöjä tai pyytänyt käyttöönsä eristämisestä otetun videotallenteen tai keskustellut kahden kesken välittömästi kantelijan kanssa olisi hän voinut havaita, ettei eristämiseksi ollut laissa säädetyjä edellytyksiä.

Saamani selvityksen perusteella en ole voinut vakuuttua siitä, että kantelijan toistuviin ilmoituksiin epäkohdista, huonosta kohtelusta ja laitoksen lainvastaisista käytännöistä olisi suhtauduttu riittävän vakavasti ja lapsen edun mukaisesti selvitetty ja puututtu riittävällä tavalla puutteisiin hänen kohtelussaan.

4 TOIMENPITEET

Pidän Valkeakosken sosiaalitoimen laiminlyöntejä kantelijan sijaishuollon järjestämisessä ja sijaishuollon valvonnassa vakavina. Menettely ja laiminlyönnit ovat saattaneet vakavasti vaarantaa kantelijan oikeuksien toteutumista. Tämän takia annan Valkeakosken sosiaalitoimelle eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla vakavan huomautuksen sen lainvastaisesta ja lapsen etua vaarantaneesta menettelystä.

Pidän myös sosiaalityöntekijän menettelyä ja laiminlyöntejä vakavina. Tämän takia annan eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n perusteella huomautuksen myös sosiaalityöntekijälle hänen lastensuojelulain vastaisesta menettelystään.

Lähetän tästä päätöksestäni jäljennöksen tässä tarkoituksessa Valkeakosken sosiaali- ja terveyslautakunnalle sekä sosiaalityöntekijälle.